

Daniela Wybrańczyk

Ogólnopolska Konferencja Naukowa
„Prawa dziecka w badaniach Instytutu Wymiaru
Sprawiedliwości – 35 lat Konwencji o prawach
dziecka” (Warszawa, 18–19.11.2024 r.)
– sprawozdanie z pierwszego dnia konferencji
*National Scientific Conference “Children’s rights in the research
of the Institute of Justice – 35 years of the Convention on the
Rights of the Child” (Warsaw, 18–19 November 2024)
– report from the first day of the conference*

1. Wprowadzenie

W dniach 18–19.11.2024 r. w siedzibie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości (dalej IWS) odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Prawa dziecka w badaniach Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości – 35 lat Konwencji o prawach dziecka”¹. Konferencję otworzył Dyrektor IWS dr hab. Piotr Rylski, prof. UW, który przywitał zgromadzonych gości i podkreślił, że jest ona dobrą okazją do podsumowania dotychczasowych prac Instytutu oraz pokazania, czym Instytut będzie się zajmował w najbliższym czasie. Dyrektor IWS zauważył, że znamienne jest to, iż obecnie obchodzimy 35-lecie przyjęcia przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych Konwencji o prawach dziecka², a w przyszłym roku obchodzić będziemy 35. rocznicę

Dr Daniela Wybrańczyk, radca prawny, adiunkt Uniwersytetu SWPS, Polska, ORCID: 0000-0001-6961-5474, e-mail: dwybranczyk@swps.edu.pl

Data zgłoszenia tekstu przez autora: 24.11.2024 r.; data zaakceptowania do publikacji: 25.11.2024 r. Materiał nierecenzowany.

¹ Zob. https://www.youtube.com/watch?v=BZzlqZev_H4; <https://www.youtube.com/watch?v=bE-maJZfvNpU> (dostęp: 24.11.2024 r.). Zob. też <https://iws.gov.pl/prawa-dziecka-w-badaniach-iws-wideo/> (dostęp: 24.11.2024 r.).

² Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm. – dalej Konwencja.

powstania Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości³. Zwrócił uwagę, że badania praktyki sądowej, w tym badania aktowe, ankietowe i statystyczne, to wizytówka IWS wyznaczająca jednocześnie kierunek jego rozwoju. Podkreślił przy tym, że Instytut powinien wychodzić poza prawo polskie, prowadzić badania prawno-porównawcze, które stanowią drugi filar jednostki. Kolejnym obszarem są zagadnienia związane z ustrojem sądów, wymiarem sprawiedliwości i aspektami konstytucyjnymi funkcjonowania sądownictwa. Piotr Rylski wyraził nadzieję, że konferencja będzie nie tylko podsumowaniem tego, co się wydarzyło, ale przede wszystkim „początkiem nowej drogi dla Instytutu i jego dalszego rozwoju”.

Następnie słowo wstępne wygłosiła Wiceministra Zuzanna Rudzińska-Bluszcz. W pierwszej kolejności przypomniała, że Polska odegrała kluczową rolę w kształtowaniu ochrony dzieci przed przemocą. To Polak, Ludwig Rajchman, w 1946 r. zaproponował utworzenie organizacji zajmującej się pomocą dzieciom dotkniętym skutkami wojny, co doprowadziło do powstania UNICEF. Polska to również jeden z inicjatorów przyjęcia Konwencji o prawach dziecka, będącej głównym tematem konferencji. Wiceministra zwróciła także uwagę na to, że niecały rok temu objęła nadzorem Departament Spraw Rodzinnych i Nieletnich. Podała, że pierwsze tygodnie i miesiące były bardzo trudne, ale przy pomocy wieloletnich pracowników IWS, m.in. dr. Jerzego Słyka i dr. Macieja Domańskiego, z sukcesem wyznaczono nowe kierunki prac i priorytety Departamentu. Następnie życzyła owocnych obrad i udanej debaty⁴.

W dalszej kolejności głos zabrał Zastępca Dyrektora IWS dr hab. Paweł Sobczyk, prof. UO, który przypomniał, że konferencja jest dobrą okazją do podsumowania działalności badawczej jednostki. Odwołując się do statutu IWS, zwrócił uwagę na różne obszary badań prowadzonych w Instytucie, w tym m.in. badania planowe, badania zlecane przez Ministerstwo Sprawiedliwości, badania wpisujące się w obszar współpracy międzynarodowej oraz badania wykorzystywane dla wzbogacania programów edukacyjnych adresowanych do dzieci i młodzieży. Paweł Sobczyk podkreślił, że ogniwem łączącym te obszary jest ochrona praw dziecka, a wydarzenie naukowe ma stanowić wyraz podziękowania badaczom, którzy pracowali nad tą problematyką. Na zakończenie wystąpienia uczestnikom konferencji życzył dobrych obrad, a nowo powołanemu Dyrektorowi – siły i zapału do realizacji dalszych zadań.

Wykład inauguracyjny pt. „Polski wkład w uchwalenie Konwencji o prawach dziecka” wygłosił dr hab. Marek Andrzejewski, prof. INP PAN, który zaznaczył, że jego wystąpienie ma dwie warstwy: publiczną i prywatno-osobistą, ponieważ dotyczy roli, jaką w tworzeniu Konwencji o prawach dziecka miał bardzo mu bliski człowiek – prof. dr hab. Tadeusz Smoczyński. Marek Andrzejewski podkreślił, że to

³ Instytut powstał w 1990 r. z połączenia dwóch, działających uprzednio odrębnie, jednostek badawczych – Instytutu Badania Prawa Sądowego (IBPS) przy Ministerstwie Sprawiedliwości oraz Instytutu Problematyki Przemoczości (IPP) przy Prokuraturze Generalnej. Zob. <https://www.iws.org.pl/o-instytucie/> (dostęp: 24.11.2024 r.).

⁴ Zob. też <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/35-lecie-konwencji-o-prawach-dziecka--konferencja-instytutu-wymiaru-sprawiedliwosci> (dostęp: 24.11.2024 r.).

właśnie Tadeusz Smyczyński, jako młody prawnik, przygotował pierwszy projekt Konwencji. Następnie prelegent nawiązał do klimatu tamtych czasów i przypomniał, że rok 1979 ustanowiono rokiem dziecka, co spowodowało, że Polska wystąpiła z inicjatywą uchwalenia Konwencji. Jak wyjaśnił, początkowo przygotowano projekt, który został skrytykowany przez organy międzynarodowe. Zwrócono się zatem do Dyrektora Instytutu Państwa i Prawa Adama Łopatki z prośbą o wsparcie w realizacji zadania, którego podjęła się Polska. Marek Andrzejewski zaznaczył, że zasługą prof. A. Łopatki było zlecenie młodemu naukowcowi (T. Smyczyńskiemu) przygotowania projektu. Szybkie tempo pracy, jakie wyznaczył sobie prof. T. Smyczyński pozwoliło znaleźć czas na dopracowanie projektu i przedstawienie dokumentu niezawierającego wad. Przygotowany projekt odpowiadał dyscyplinie językowej, był pozbawiony ozdobników i patosu, a Polska dowiodła, że szanuje prawa człowieka. Kontynuując wystąpienie, M. Andrzejewski przyznał, że po latach zapytał prof. T. Smyczyńskiego, co uważa na temat treści Konwencji. Według prof. T. Smyczyńskiego tekst Konwencji został „rozmyty”. Zamiast precyzyjnej treści uchwalono „koncert życzeń, którego żaden kraj nie wypełni”. Na zakończenie M. Andrzejewski oddał hołd prof. T. Smyczyńskiemu, a swój referat zakończył konkluzją, że jest jeszcze ogrom pracy do wykonania.

2. Panel I – Prawa dziecka w badaniach Sekcji Prawa Rodzinnego

Panel pierwszy moderował Dyrektor IWS dr hab. Piotr Rylski, prof. UW, który rozpoczął od tego, że Instytut wraca do swoich badań, analizuje je i krytycznie ocenia, co pozwala na ciągły rozwój. Dyrektor podkreślił, że konferencja jest okazją do takiego rozwoju. Następnie oddał głos dr hab. Elżbiecie Holewińskiej-Łapińskiej, prof. IWS, która przedstawiła referat pt. „Wpływ ratyfikacji KPD na realizację zasady subsydiarności tzw. adopcji zagranicznych w orzecznictwie sądów powszechnych w świetle badań aktowych IWS”. Prelegentka omówiła kontekst historyczny i podkreśliła, że do czasu uchwalenia Konwencji nie funkcjonowało w polskim dyskursie sformułowanie „adopcja zagraniczna”. Sytuacje, w których orzekano przysposobienie (łącznie się z przeniesieniem centrum życia dziecka za granicę), stanowiły 1–2% ogólnej liczby przysposobień. Odsetek ten systematycznie wzrastał. Przykładowo w 1983 r. orzeczono przysposobienie zagraniczne względem 166 małoletnich, a w 1990 r. – 490, co stanowiło 15,9% wszystkich przysposobień⁵. Tej granicy nigdy nie przekroczono, a znaczącą rolę odegrała w tym Konwencja o prawach dziecka. Profesor następnie wskazała na najważniejszy z punktu widzenia interesów Polski art. 21 Konwencji i omówiła wpływ ratyfikacji Konwencji na realizację zasady subsydiarności. Przytoczyła jednocześnie istotną w kontekście powołanego przepisu uchwałę 7 sędziów Sądu Najwyższego z 12.06.1992 r., III CZP 48/92⁶. Zwróciła uwagę na problem związany z tym, czy Konwencja ma

⁵ Zaczęto wskazywać, że Polska jest „bogatym rynkiem białych dzieci do adopcji”.

⁶ OSNC 1992/10, poz. 179.

obowiązywać mocą własną, czy wtedy, gdy jej postanowienia będą wprowadzone do prawa krajowego, oraz wskazała, że od 1990 r. działalność rozpoczął centralny bank danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie⁷. Następnie omówiła badania IWS dotyczące adopcji zagranicznych, w tym m.in. wyniki badań prowadzonych w latach: 1992–1993, 2007 i 2018–2022⁸.

Kolejny referat, zatytułowany „Umieszczenie małoletniego w zakładzie opiekuńczo-leczniczym na mocy orzeczenia sądu opiekuńczego”, przedstawił dr Jerzy Słyk (Kierownik Sekcji Prawa Rodzinnego IWS, adiunkt Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie). Rozpoczął od przypomnienia genezy uchwalenia art. 109 § 2 pkt 5 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁹ oraz określenia zależności pomiędzy tym przepisem a art. 112 k.r.o. Zaznaczył, że przeprowadzone przez niego badanie okazało się trudne do wykonania już z racji tego, iż niełatwe było znalezienie próby badawczej. Prelegent omówił wyniki badania, przedstawił dane demograficzne badanych i wskazał, że w większości przypadków rodzice małoletnich umieszczanych w zakładach nie pozostawali we wspólnym pożyciu. Ponadto zauważył, że dane ojców biologicznych często były nieznanne. Podkreślił też, że z reguły dochodziło do umieszczenia małoletnich w zakładach opiekuńczo-leczniczych (ZOL), gdy dziecko rodziło się niepełnosprawne. Jak wyjaśnił, o sytuacji dziecka sądy rodzinne informowane były głównie przez szpitale, przy czym praktyka (sposób sformułowania pisma – zawiadomienia) kształtowała się różnie. Referent zwrócił uwagę, że zdecydowana większość spraw toczyła się z urzędu. Odniósł się też do wydawanych postanowień zabezpieczających w tych postępowaniach, liczby posiedzeń sądu oraz średniego czasu trwania postępowań. Przeanalizował również, czy w tego rodzaju sprawach uwzględniane było stanowisko dzieci, i stwierdził, że w żadnej sprawie dziecko nie miało statusu uczestnika postępowania. Ponadto podkreślił, że wysłuchanie dziecka nie miało miejsca w żadnej ze spraw, mimo że w 6 przypadkach dzieci miały możliwość komunikowania swojej woli. W konkluzji zwrócił uwagę na kazuistykę przypadków w kontekście sposobu prowadzenia postępowania i formułowania treści postanowień¹⁰.

Kolejnym prelegentem był dr Maciej Domański (Uniwersytet Warszawski), który wygłosił referat pt. „Cywilnoprawne środki ochrony dziecka w środowisku

⁷ Zob. art. 12 ust. 1 pkt 7 ustawy z 29.11.1990 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 1990 Nr 87, poz. 506).

⁸ Zob. E. Holewińska-Łapińska, *Adopcje zagraniczne w praktyce polskich sądów*, Warszawa 1998, *passim*; E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie małoletnich obywateli polskich powodujące przeniesienie ich miejsca zamieszkania do Włoch*, „Prawo w Działaniu” 2010/7, s. 195 i n.; E. Holewińska-Łapińska, *Orzekanie tzw. adopcji zagranicznych w latach 2018–2022*, Warszawa 2023, *passim*. Zob. też <https://iws.gov.pl/analizy-i-raporty/badania-instytutu-wymiaru-sprawiedliwosci-w-ujeci-u-tematycznym/prawo-rodzinne-i-zagadnienia-zwiazane-z-jego-funkcjonowaniem/> (dostęp: 24.11.2024 r.).

⁹ Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.) – dalej k.r.o.

¹⁰ „Główny problem polega na tym, że gdy dziecko rodzi się w szpitalu, a matka deklaruje, że chce je wychowywać, to nie wydarzyło się jeszcze nic konkretnego, co wypełniałoby przesłanki pozbawienia jej władzy rodzicielskiej. Sąd ocenia zagrożenie dobra dziecka, które jest podstawą do ograniczenia władzy rodzicielskiej przez umieszczenie dziecka w ZOL. Rodzice formalnie utrzymują jednak część władzy rodzicielskiej” – J. Słyk, *Dziecko w prawie rodzinnym (Wywiad)*, <https://iws.gov.pl/dziecko-w-prawie-rodzinnym-wywiad/> (dostęp: 24.11.2024 r.).

cyfrowym”. Rozpoczął od zaprezentowania najnowszych wyników badań¹¹ w zakresie nadużywania przez dzieci urządzeń elektronicznych i zwrócił uwagę na to, że są to problemy nowe¹², ale istniejące rozwiązania prawne pozostają aktualne. Odwołał się do art. 13, 16 i 17 Konwencji i wskazał, że z jednej strony dziecko ma prawo do prywatności oraz informacji, ale z drugiej strony dziecka należy ograniczać dostęp do określonych informacji ze względu na konieczność ochrony jego dobra. Referent omówił zagadnienie z kilku perspektyw, w tym z perspektywy cywilnoprawnej (art. 23 Kodeksu cywilnego¹³) oraz rodzinnej (art. 95 i 96 k.r.o.). Udzielił odpowiedzi na pytanie, na ile instrumenty cywilnoprawne pozwalają na realizację obowiązków rodziców i wykonywanie władzy rodzicielskiej. Odniósł się do problematyki zawierania przez 13-letnie dzieci umów o świadczenie usług komunikacji elektronicznej i, nawiązując do art. 20 k.c., przyjął, że umowa o świadczenie usług komunikacji elektronicznej należy do umów drobnych, ale nie bieżących. Zdaniem referenta praktyka operatorów zawierających umowy z 13-latkami jest nieprawidłowa, gdyż do jej zawarcia wymagana powinna być zgoda przedstawiciela ustawowego. Następnie prelegent odniósł się do omawianego problemu z perspektywy prawa własności i posiadania. Omówił przypadek, gdy dziecko nie jest właścicielem urządzenia (np. telefonu, laptopa, tabletu, gdyż właścicielami są rodzice), oraz sytuację, gdy mały jest takim właścicielem. Zauważył, że ten drugi przypadek może być bardziej problematyczny, ponieważ wymienione przedmioty mogą być wyłączone z zarządu rodziców, jeśli np. darczyńca darujący dziecku telefon wyrazi taką wolę. Na tle tego przykładu postawił tezę, że rodzice są zawsze zobowiązani i uprawnieni do ochrony dziecka, czyli również do ograniczenia mu czasu korzystania z telefonu, niezależnie od tego, czy sprawują zarząd nad majątkiem dziecka. Uprawnienie to nie wynika z zarządu, ale z pieczy nad osobą małoletniego. Jak podkreślił M. Domański, tezę tę wspiera art. 427 k.c., regulujący odpowiedzialność deliktową (nadzór nad osobą, a nie nad majątkiem). Zdaniem prelegenta rodzice muszą mieć instrumenty nadzoru i z tego względu odebranie dziecku przedmiotów komunikacji stanowi naruszenie posiadania, ale nie jest to naruszenie samowolne – uprawnienie do tego tkwi we władzy rodzicielskiej. W konkluzji referent podkreślił, że organicznie korzystania z przedmiotów komunikacji elektronicznej nie oznacza pozbawienia dziecka prawa do prywatności. Ingerencja musi być oceniana w kontekście dóbr osobistych małoletniego. Istnieją instrumenty wynikające z k.c. i k.r.o. umożliwiające ochronę

¹¹ Zob. K. Makaruk, J. Włodarczyk, P. Skoneczna, *Problematyczne używanie internetu przez młodzież. Raport z badań*, Warszawa 2019, *passim*, <https://fdods.pl/co-robimy/raporty-z-badan/2019/problematyczne-uzywanie-internetu-przez-mlodziuz.html> (dostęp: 24.11.2024 r.); R. Lange [red.], *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, Warszawa 2021, *passim*, <https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/4295,raport-z-badan-nastolatki-30-2021.html> (dostęp: 24.11.2024 r.).

¹² Problemy dotyczą np. kultury serwisów społecznościowych, „opartych na «polubieniach» i wywierających niekorzystny wpływ na rozwój dziecka. Istotny jest problem uzależnienia od internetu, które wpływa na wychowanie i postępy w nauce. Pojawiają się też problemy cywilno-prawne. Przykładowo wskazać można na dokonywanie zakupów w internecie i gry komputerowe, w których wirtualne rekwiizyty mogą być przedmiotem obrotu i handlu między dziećmi” – J. Słyk, *Dziecko...*

¹³ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.) – dalej k.c.

dziecka w środowisku cyfrowym, a interpretacji obowiązujących regulacji należy dokonywać „z duchem czasu”.

Następnie odbyła się dyskusja, w której udział wzięli m.in. sędzia sądu rodzinnego, dr Witold Borysiak, dr Agnieszka Wedeł-Domaradzka, Prezes Fundacji Mamy i Taty Marek Grabowski oraz dr hab. Marek Andrzejewski, prof. INP PAN. Sędzia odniosła się do wystąpienia dr. M. Domańskiego i zauważyła, że jeśli przyjmie się koncepcję, iż urządzenia elektroniczne są własnością rodziców, to dziecko nie ma prawa ich odzyskać w sytuacji, gdy inne dziecko mu je odbierze. Z kolei dr W. Borysiak odniósł się do art. 427 k.c. i zgodził się z tezą dr. M. Domańskiego. Następnie dr A. Wedeł-Domaradzka zwróciła się do dr hab. Elżbiety Holewińskiej-Łapińskiej, prof. IWS, z pytaniem, czy były prowadzone badania co do spraw zainicjowanych, ale niezakończonych przysposobieniem. Profesor, odpowiadając, omówiła sprawy o przysposobienie, w których powództwo oddalono, a także sprawy, w których nastąpiło umorzenie postępowania. W dalszej kolejności M. Grabowski, odnosząc się do referatu dr. M. Domańskiego, zwrócił uwagę, że głównym problemem jest to, co znajduje się w telefonach dzieci. Wskazał, że może to być np. pornografia, od której dzieci mogą się uzależnić. Podkreślił, że od wielu lat organizacje rodzicielskie próbują wprowadzić ograniczenie dostępu do pornografii dla osób małoletnich, i zapytał: czy w kontekście art. 17 Konwencji państwo polskie dopuszcza się zaniechania? Zapytał również o to, czy można się spodziewać w najbliższych latach pozwów zbiorowych rodziców przeciwko Skarbowi Państwa w związku z tym, że zaniechano próby ograniczenia dostępu do pornografii. Doktor M. Domański wyjaśnił, że pytanie i wiążące się z nim zagadnienie jest istotne oraz wymaga pogłębionej refleksji. Na koniec głos zabrał dr hab. M. Andrzejewski, prof. INP PAN, który odnosząc się do referatu dr. J. Słyka i powołując się na publikację prof. dr. hab. Jacka Mazurkiewicza (Uniwersytet Wrocławski), wziął pod rozwagę powrót do dyskusji nad zasadnością ograniczania władzy rodzicielskiej i izolowania matek spożywających alkohol lub zarządzenia przymusowej hospitalizacji kobiety, która będąc w ciąży, spożywa alkohol, zażywa narkotyki bądź inne środki odurzające. Dyskusję zamknął Dyrektor IWS, zarządzając przerwę.

3. Panel II – Prawa dziecka w badaniach Sekcji Praw Podstawowych

Po przerwie moderator drugiego panelu – dr hab. Paweł Sobczyk, prof. UO – przywitał uczestników i oddał głos dr. hab. Piotrowi Mostowikowi, prof. UJ, który wygłosił referat pt. „Piecza naprzemienna: interesy matki i ojca, ich pełnomocników oraz sądu a dobro dziecka”. Prelegent rozpoczął od wyjaśnienia relacji, jaka zachodzi pomiędzy władzą rodzicielską a kontaktami, i wskazał, że art. 113–113⁵ k.r.o. stosuje się do kontaktowania się rodziców niesprawujących władzy rodzicielskiej z dzieckiem. Następnie omówił art. 93 i n. k.r.o., zwracając szczególną uwagę na art. 107 k.r.o. Podkreślił, że według niego odpowiedzialny kodyfikator nie może działać emocjonalnie, lecz musi poszukiwać uniwersalnego sposobu zastosowania przepisów, stąd wydaje się niecelowe wprowadzenie odrębnego rozdziału w k.r.o. dotyczącego pieczy

naprzemiennej. Zauważył, że takie działanie może spowodować, iż to, co orzekane jest obecnie jako wyjątek, stanie się regułą. Prelegent postawił także tezę, że aktualnie, w kontekście orzekania o pieczy naprzemiennej, sądy stoją przed dylematem wyboru najmniejszego zła, a nie wyboru największego dobra dla dziecka. Odniósł się również do omawianego problemu z punktu widzenia interesów różnych osób i wskazał, że orzeczenie pieczy naprzemiennej może być w interesie wszystkich (sądu, pełnomocników, rodziców), tylko nie w interesie dziecka. W konkluzji podkreślił, że zanim ustawodawca zdecyduje się na wprowadzenie szczegółowych regulacji dotyczących pieczy naprzemiennej, powinien dokonać analizy dalekosiężnych skutków ich uchwalenia. Nie może być bowiem tak, aby wszyscy dorośli byli usatysfakcjonowani, a interes dziecka został pominięty.

Następnie referat wygłosiła dr Agnieszka Wedeł-Domaradzka (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), która omówiła prawne relacje między ojcem a dzieckiem w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej ETPC). Wskazała, że standard europejski nie definiuje pojęcia „ojcostwa”, ale pojawiają się elementy identyfikujące to, co określamy życiem rodzinnym. Prelegentka podkreśliła, że orzecznictwo ETPC ma znaczenie dla systemu i praktyki krajowej. Odniosła się m.in. do wyroku ETPC z 18.05.2006 r., 55339/00¹⁴, a także wyroku ETPC z 1.03.2016 r., 30813/14¹⁵, oraz wyroku ETPC z 9.07.2020 r., 71021/13¹⁶. Następnie zwróciła uwagę na kwestię utrzymywania relacji rodzinnych w aspekcie „porwań rodzicielskich”, alimentacji, przewlekłości postępowań naruszających dobro dziecka, równego traktowania ojców i matek oraz biologicznego ojcostwa. W konkluzji wskazała, że prawa ojców są często postrzegane w kontekście decyzji matek odnośnie do wychowania dziecka. Podkreśliła, że najczęściej to matki opiekują się młodszymi dziećmi i ich postawa determinuje postawę dzieci wobec ojców. Zwróciła też uwagę na inne aspekty, np. tzw. patriotyzm sądów (sądy dążą do tego, żeby dziecko „zatrzymać” na terytorium państwa orzekającego) oraz na złożoną sytuację ojców, która wyraża się w pewności macierzyństwa, ale niekoniecznie w pewności ojcostwa.

Następnym prelegentem był dr hab. Marek Bielecki, prof. IWS, który wygłosił referat pt. „Wolność religijna dziecka w korelacji do praw rodzicielskich”. Panelista w pierwszej kolejności omówił istotę wolności religijnej i odniósł się do wolności sumienia i religii w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹⁷. Powołując się na art. 12 i n. Konwencji, zaprezentował zakres podmiotowy wolności religijnej, a następnie przedstawił kwestie związane z dzieckiem jako podmiotem wolności religijnej. Ponadto nawiązał do płaszczyzny korelacji rodzic – dziecko i zwrócił uwagę na to, że dziecko uczące się w szkole ponadpodstawowej może decydować o uczestnictwie w lekcjach religii, ale jednocześnie jest winne rodzicom posłuszeństwo (art. 95 § 2 k.r.o.). Przedstawił również propozycję zmian *de lege ferenda*. Wskazał m.in., aby

¹⁴ Sprawa Różański przeciwko Polsce, LEX nr 180596.

¹⁵ Sprawa K.J. przeciwko Polsce, LEX nr 1992023.

¹⁶ Sprawa Brunner przeciwko Polsce, LEX nr 3028054.

¹⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

w ustawie z 7.09.1991 r. o systemie oświaty¹⁸ w art. 12 ust. 1, który stanowi, że: „publiczne przedszkola i szkoły podstawowe organizują naukę religii na życzenie rodziców, publiczne szkoły ponadpodstawowe na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii decydują uczniowie”, obok nauki religii wprowadzić zajęcia z etyki. Zaproponował także, aby zmienić § 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 14.04.1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach¹⁹ w ten sposób, by doprecyzować, co się dzieje w sytuacji, gdy istnieje rozbieżność pomiędzy życzeniem rodziców a życzeniem ucznia.

Kolejnym referentem był dr Andrzej Poglódek (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), który omówił ochronę praw dziecka w muzułmańskim regionalnym systemie ochrony praw człowieka. Przedstawił wyniki badań porównawczych i opisał (wyływające z szariatu) prawa dzieci takie jak: prawo dziecka do „porządnych rodziców”, prawo dziecka do „pochodzenia z prawego łoża”, prawo dziecka do życia, prawo dziecka do zapewnienia alimentów kobiecie w ciąży, prawo dziecka do dobrego imienia, prawo dziecka do karmienia piersią, prawo dziecka do poznania swoich rodziców i prawo dziecka do edukacji (zwłaszcza religijnej). Referent odniósł się również do Arabskiej Deklaracji Praw Dziecka z 1983 r. i Arabskiej Karty Praw Człowieka z 2004 r.

Następnie rozpoczęła się dyskusja. Głos zabrał członek Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego Michał Kubalski (Naczelnik w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich), który zwrócił się do dr. hab. P. Mostowika, prof. UJ, z pytaniem, czy biorąc pod uwagę „grę interesów”, o której wspomniał prelegent, nie należałoby raczej uwypuklić roli dziecka tak, aby uzyskało ono status uczestnika postępowania. Michał Kubalski zasugerował także rozbudowanie instytucji reprezentanta dziecka²⁰, by reprezentant ten był „przeciw wagą dla gry interesów rodziców”. Piotr Mostowik wskazał, że dyskusja na temat tego, czy dziecko powinno być uczestnikiem postępowania trwa od wielu lat, ale to sąd powinien stać na straży ochrony dobra dziecka. Zdaniem referenta mnożenie kolejnych podmiotów uczestniczących w postępowaniu może przyczynić się do przewlekłości postępowania, które szkodzi dziecku. Profesor podkreślił także, że może to prowadzić do negatywnego zjawiska „kupowania sympatii dziecka”. Następnie do dyskusji włączył się Jakub Mróz (doktorant w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Szczecińskiego i Instytucie Nauk Prawnych Uniwersytetu Szczecińskiego), który zwrócił uwagę na postulat rozszerzenia działalności reprezentanta dziecka „o wszystkie sprawy, których przedmiotem jest dobro dziecka”.

¹⁸ Tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 750 ze zm.

¹⁹ Tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 983 ze zm. Powołany przepis w ust. 1 stanowi, że: „w publicznych przedszkolach i oddziałach przedszkolnych w publicznych szkołach podstawowych, zwanych dalej «przedszkolami», organizuje się naukę religii na życzenie rodziców. W publicznych szkołach podstawowych i szkołach ponadpodstawowych, zwanych dalej «szkołami», organizuje się naukę religii i etyki: 1) w szkołach podstawowych - na życzenie rodziców; 2) w szkołach ponadpodstawowych - na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii i etyki decydują uczniowie”.

²⁰ Zob. art. 99 k.r.o.

W odpowiedzi P. Mostowik podniósł, że należy pamiętać, iż obecnie jest coraz mniej dzieci, a to może przemawiać przeciwko zwiększaniu liczby pomiotów biorących udział w postępowaniu. Zauważył też, że takie rozwiązanie mogłoby powodować zmniejszenie odpowiedzialności sędziego za rozstrzygnięcie. Głos zabrała również dr hab. Joanna Taczkowska, prof. IWS (Kierownik Sekcji Prawa i Procesu Cywilnego IWS), która zgodziła się z przedmówcą i podkreśliła, że w interesie dziecka leży szybkie zakończenie postępowania, a w sytuacji mnogości podmiotów, gdy tylko jeden z nich się nie wypowie, rozprawa jest odraczana. Wskazała, że wystarczający jest udział Rzecznika Praw Dziecka, prokuratora, pełnomocników i stron. Następnie J. Taczkowska nawiązała do kolizyjności między „dwoma instytucjami”, tj. ustaleniem miejsca pobytu dziecka i uregulowaniem pieczy naprzemiennej. Zapytała P. Mostowika, jak odnosi się on do rozwiązania tej kolizji. Profesor zaproponował interpretację wykluczającą kolizję i zasugerował, aby na te dwa rozstrzygnięcia spoglądać jak na samo materialne orzeczenie kształtujące władzę rodzicielską. Następnie moderator zakończył dyskusję, podziękował za przygotowane referaty oraz zarządził przerwę.

4. Panel III – Prawa dziecka w badaniach Sekcji Prawa i Procesu Cywilnego

Panel trzeci otworzyła dr hab. Joanna Taczkowska, prof. IWS, która oddała głos dr. Witoldowi Borysiakowi (Uniwersytet Warszawski). Zaprezentował on referat pt. „Zachówek jako instytucja chroniąca prawa dziecka w prawie polskim w świetle badań empirycznych”. Przedstawił wyniki badań, które prowadzone były w latach 2021–2022. W badaniu aktowym przeanalizował 301 spraw. Na tle tego badania pojawiło się pytanie, na ile zachówek chroni osoby małoletnie. Panelista podkreślił, że badanie zrealizowano przed wejściem w życie ustawy z 26.01.2023 r. o fundacji rodzinnej²¹. Scharakteryzował występujących w sprawach powodów, omówił konfiguracje podmiotowe i odniósł się do zachowku w kontekście ochrony osób małoletnich. Następnie zwrócił uwagę na problematykę rozłożenia zachowku na raty, wydziedziczenia, dziedziczenia roszczenia o zachówek i ugód zawieranych w sprawach o zachówek. W podsumowaniu wskazał, że obecnie zachowku dochodzą przede wszystkim osoby pełnoletnie. Zaznaczył też, że ochronie osób małoletnich w sytuacji pozwania ich przez osobę dorosłą powinien służyć art. 997¹ k.c.

Następnie dr Mariusz Grabowski wygłosił referat pt. „Problem ochrony dobra dziecka a kwestia jedności rodziny na podstawie Rezolucji Zgromadzenia Parlamentarnego Rady nr 2232 (2018)”²², w którym przybliżył kwestię konfliktu dóbr takich jak jedność rodziny i dobro dziecka. Podkreślił, że jedność rodziny z punktu widzenia dobra dziecka jest istotna, a jej „poświęcenie” może mieć miejsce

²¹ Dz.U. z 2023 r. poz. 326 ze zm.

²² Zob. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=25014> (dostęp: 24.11.2024 r.).

tylko w wyjątkowych przypadkach. Nawiązał do art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności²³, który reguluje prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, oraz do orzecznictwa ETPC opartego na tej regulacji. Zauważył, że naruszenie ww. prawa ma często nieodwracalny charakter. Jednocześnie wskazał na kwestię ograniczania autonomii rodziny w przypadku przemocy domowej i nawiązał do definicji przemocy z ustawy z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej²⁴. W dalszej części wystąpienia prelegent omówił treść rezolucji, zwracając m.in. uwagę na to, że w rezolucji wyrażono potrzebę formułowania precyzyjnych pouczeń o możliwych środkach prawnych, które przysługują rodzicom.

Następnie uczestnicy konferencji rozpoczęli dyskusję. Jakub Mróz odniósł się do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 7.11.2024 r. w sprawie określenia wzorów pisemnych pouczeń o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego, pokrzywdzonego i świadka²⁵. Wyraził nadzieję, że wzór jest dostosowany do poziomu rozwoju osoby, która nie ukończyła 18 lat. Zauważył jednak, że w pouczeniach nie zróżnicowano wieku osób, do których jest ono kierowane. Nawiązał również do problemu reprezentacji dziecka i idei włączenia dziecka w postępowanie. Stwierdził, że w sprawach karnych brakuje mechanizmów i procedur skargowych na etapie przed wszczęciem postępowania, które chroniłyby małoletnich. Joanna Taczowska zaznaczyła, że konieczne jest jednak zróżnicowanie sytuacji, w których zagrożone jest dobro dziecka, z uwzględnieniem różnych celów postępowania cywilnego i karnego. Jak podała, jeśli ograniczy się analizę do postępowania cywilnego, to dostępne są instytucje prawne chroniące dziecko. Zwróciła też uwagę, że kwestia tego, iż przepisy nie są stosowane w praktyce, jest czymś innym niż brak regulacji. Marek Grabowski zgodził się z przedmówczynią i podkreślił, że w kontekście przeprowadzonych przez niego badań aktowych problem tkwi w praktyce stosowania prawa. Wskazał też, że z satysfakcją usłyszał pytanie o uczestnictwo dziecka (ponieważ jeden z postulatów rezolucji dotyczy tego, by w toku postępowania wyjaśniać dziecku w sposób dla niego zrozumiały zaistniałą sytuację oraz umożliwiać wyrażenie własnego zdania²⁶). W konkluzji powołał się na wyniki swoich badań²⁷. Dyskusję zamknęła J. Taczowska i oddała głos P. Sobczykowi.

5. Podsumowanie pierwszego dnia konferencji

Zastępca Dyrektora IWS zamknął pierwszy dzień konferencji oraz podziękował moderatorom, prelegentom i osobom, które były obecne na sali obrad oraz które śledziły przebieg konferencji *online*. Jednocześnie zaprosił wszystkich do udziału w kolejnym dniu konferencji i przypomniał, że panel IV dotyczyć będzie praw dziecka

²³ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.

²⁴ Tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 1673.

²⁵ Dz.U. z 2024 r. poz. 1658.

²⁶ Zob. pkt 5.5.1 rezolucji.

²⁷ M. Grabowski, *Analiza dotycząca wskazania, które z pouczeń udzielanych przez sądy stronom i uczestnikom postępowania cywilnego powinny być uznane za najczęściej stosowane, tak w sprawach między podmiotami krajowymi, jak i w obrocie zagranicznym*, Warszawa 2021, *passim*.

w badaniach Sekcji Prawa i Procesu Karnego, a panel V praw dziecka w analizach statystycznych i kryminologicznych.

Bibliografia

1. Grabowski M., *Analiza dotycząca wskazania, które z pouczeń udzielanych przez sądy stronom i uczestnikom postępowania cywilnego powinny być uznane za najczęściej stosowane, tak w sprawach między podmiotami krajowymi, jak i w obrocie zagranicznym*, Warszawa 2021.
2. Holewińska-Łapińska E., *Adopcje zagraniczne w praktyce polskich sądów*, Warszawa 1998.
3. Holewińska-Łapińska E., *Orzekanie tzw. adopcji zagranicznych w latach 2018–2022*, Warszawa 2023.
4. Holewińska-Łapińska E., *Przysposobienie małoletnich obywateli polskich powodujące przeniesienie ich miejsca zamieszkania do Włoch*, Prawo w Działaniu 2010, t. 7.
5. Lange R. [red.], *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, Warszawa 2021, <https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/4295,raport-z-badan-nastolatki-30-2021.html>.
6. Makaruk K., Włodarczyk J., Skoneczna P., *Problematyczne używanie internetu przez młodzież. Raport z badań*, Warszawa 2019, <https://fdds.pl/co-robimy/raporty-z-badan/2019/problematyczne-uzywanie-internetu-przez-mlodziez.html>.
7. Słyk J., *Dziecko w prawie rodzinnym (Wywiad)*, <https://iws.gov.pl/dziecko-w-prawie-rodzinnym-wywiad/>.